

BISERICA ȘI ARMATA. INSTITUȚIA CLERULUI MILITAR ÎN ARMATA ROMÂNĂ ÎN SECOLUL AL XX-LEA

**Colonel (r)
DUMITRU
STAVARACHE¹**

Instituția clerului militar, formă reprezentativă a legăturii între Biserică și Armată, a cunoscut în armata română, în secolul trecut, o evoluție sinuoasă: realizarea, la începutul secolului, a dezideratului de permanențare a prezenței preoților militari în cadrul unei structuri bine definite; desființarea abuzivă, la jumătatea secolului, a instituției clerului militar și implicit eliminarea preotului militar din armată; renașterea, la sfârșit de secol, a asistenței religioase în armată. Ne vom referi, în cele ce urmează, la detalierea acestor momente de *naștere, viață, moarte și înviere* a instituției clerului militar în armata română în secolul al XX-lea.

Legături între Biserică și Armata Română până la înființarea Episcopiei Armatei

Biserica și Armata – instituții fundamentale ale neamului românesc, au existat și funcționat în chip natural, completându-se reciproc, unite prin iubirea de neam și credința în Dumnezeu. În toate marile momente ale istoriei noastre naționale Armata și Biserica au fost prezente și au avut un rol important, uneori determinant. Preotul român de totdeauna a fost slujitorul bisericii și în același timp al neamului său. Îl întâlnim alături de ostași în luptele pentru apărarea pământ-

tului strămoșesc, făcând slujbe pentru imploarea ajutorului Dumnezeuiesc sau participând nemijlocit la acțiunile militare și diplomatice. Prapurii bisericilor, zugrăvite cu chipurile sfinților Gheorghe, Dumitru, Procopie etc. au servit ca steaguri de luptă în marile bătălii pentru apărarea credinței și a țării.

Odată cu formarea statului român modern și a armatei sale, în sec. al XIX-lea, s-a pus problema instituționalizării clerului militar; aceasta atât pentru promovarea valorilor morale în rândul celor aflați sub arme, cât și ca un garant al respectării drepturilor și libertăților cetățenești ale acestora.

Cele dintâi reglementări privind activitatea preoților în armata română au fost adoptate în anul 1850, intitulate *Îndatoririle preoților de oștire*². În anul 1870 exista deja un *Regulament pentru clerul din armată*³, iar în anul 1876 au fost adoptate *Datoriile preotului în armată*⁴. În Războiul de Independență din 1877-1878, trupele române au fost însoțite pe câmpul de luptă de preoți. În anul 1915, au fost adoptate *Instrucțiunile asupra atribuțiilor preoților de armată*, pe baza cărora s-a desfășurat asistența religioasă în campaniile Războiului de Întregire din anii 1916-1919; cei peste 200 de preoți care au însoțit trupele pe câmpurile de luptă au avut o contribuție importantă în a face pe militari să simtă mai ușor povara războiului; au fost cazuri în care preoții au luat comanda trupeii ai căror comandanți au căzut în luptă sau situații în care și ei au pus mâna pe armă. După război, Prot. Ic. Constantin Nazarie⁵, Șeful preoților de armată, a publicat o lucrare care oferă informații prețioase despre activitatea și contribu-

ția acestor preoți⁶. În Referatul către Sfântul Sinod, întocmit de părintele profesor Constantin Nazarie, se argumenta necesitatea permanenței preoților în armată.

Episcopia Armatei Române (1921-1948)

Anul 1921, este cel care marchează permanențizarea asistenței religioase în armata română. *Legea privitoare la organizarea clerului militar* (1921), precum și *Regulamentul pentru punerea în aplicare a Legii* (1924), au constituit normele legislative de bază în organizarea și activitatea Episcopiei Armatei în perioada interbelică. Atât *Instrucțiunile provizorii asupra serviciului religios în timp de pace și în timp de campanie* (1931), cât și *Legea pentru organizarea clerului militar* (1937), nu au adus modificări esențiale la legislația anterioară, ci au făcut unele precizări și extinderi ale acesteia. Aspecte de noutate în Legea din 1937: preoții militari activi erau justițiabili din punct de vedere penal de tribunalele militare; în instituțiile militare de învățământ preoții militari puteau avea catedră dar nu primeau soldă pentru aceasta; controlul averii Episcopiei militare, a bisericilor și capelelor militare de orice rit se făcea de un consiliu administrativ compus din Episcopul militar, ca președinte, și 5 membri (2 preoți militari și 3 ofițeri superiori), numiți prin decizie de Ministerul Apărării Naționale pe o perioadă de 3 ani.

Scopul aditerii în cadrul armatei a clerului militar era acela al satisfacerii nevoilor profesionale și pentru dezvoltarea senti-

mentului religios. La toate structurile militare, începând cu regimental, se numeau preoți asimilați gradelor ofițerești: preotul de regiment – căpitan; preotul de divizie – maior sau locotenent-colonel; preotul de corp de armată – colonel; inspectorul clerului militar – general de brigadă. Legea din 1937 a înlocuit preotul de regiment cu preotul de garnizoană. Preoții militari nu aveau parohie.

Inspectorul clerului militar era un arhieru, membru al Sfântului Sinod. Era numit episcop militar prin decret regal și purta titlul de *Episcop de Alba Iulia*. El avea jurisdicție dublă, una spirituală și alta administrativă. Atribuțiile sale din punct de vedere administrativ le exercita asupra întregului cler militar, iar din punct de vedere spiritual numai asupra preoților de rit greco-oriental.

Admiterea în clerul militar se făcea prin concurs. Candidații trebuiau să îndeplinească anumite condiții, legate de vârstă, studii, activitate anterioară. Drepturile preoților militari, similare cu ale ofițerilor, aveau unele particularități legate în special de portul ținutei; atribuțiile erau amplu precizate în Regulament și mai ales în Instrucțiuni. Îndatoririle în timp de campanie cuprindeau: organizarea serviciului religios la diferite comandamente, unități, formațiuni (ca și pe timp de pace), precum și activitatea pastorală în diferite momente ale campaniei (mobilizare, operațiuni militare, marșuri, zone de etape, după luptă) și în lagărele de prizonieri.

Aspectul ecumenic se poate vedea chiar de la conceperea și întocmirea legislației în perioada de constituire a Episcopiei Armatei,

ARMATA ȘI BISERICA ÎN CONȘTIINȚA NEAMULUI ROMÂNESC

unde au participat, pe lângă ierarhi ortodocși, reprezentanți ai altor culte – mozaic, romano-catolic, greco-catolic, protestant⁷. De altfel, accesul la funcții de comandă în armata română era liber pentru minoritățile confesionale, fapt ce se poate observa din situațiile și dările de seamă periodice. Prezentăm, ca exemplu, situația ofițerilor aparținând altor confesiuni decât cea ortodoxă, în câteva garnizoane, anul 1930: Bistrița – 28 greco-catolici, 3 romano-catolici, 19 lutherani; Iași – 5 greco-catolici, 16 romano-catolici, 26 mozaici; Constanța – 2 romano-catolici, 2 reformați, 5 islamici⁸. Cât privește preoții militari activi ai cultelor recunoscute, aceștia sunt consemnați și în Anuarul ofițerilor. Astfel, în Anuarul din anul 1940 sunt menționați: Zombory Ladislau (romano-catolic), locotenent-colonel la Corpul 2 Armată; Filimon Gavrilă (greco-catolic), maior la Corpul 6 Armată; Islam Ali Cocoi (musulman), căpitan la Divizia 9; Bondrea Vasile (greco-catolic), căpitan la Regimentul 86 Infanterie. Precizăm că legislația prezentată prevedea ca preotul militar al unității să fie de rital religios al majorității militarilor; pentru minoritățile religioase se numea câte un preot, pastor, rabin sau imam pe garnizoană; preoții, pastorii, rabinii și imamii depindeau, din punct de vedere spiritual, de șefii religioși ai cultelor lor.

În perioada ei de existență, 1921-1948, Episcopia Armatei a fost condusă de trei episcopi⁹: Iustinian Teculescu, Ioan Stroia, Partenie Ciopron.

Episcopul Iustinian Teculescu, deși a fost pentru puțin timp la conducerea Episcopiei Armatei, este important prin aceea că a constituit primul nucleu de cadre ale clerului militar (15, din care 11 preoți ce participaseră pe front) și a contribuit la întocmirea *Regulamentului pentru punerea în aplicare a Legii privitoare la organizarea clerului militar*¹⁰. Episcopul Ioan Stroia a avut cea mai lungă păstorie, 12 ani, fiind la conducerea acesteia până la decesul său, la 18 aprilie 1937. În timpul său s-a mutat sediul Episcopiei Armatei, de la București la Alba Iulia, a crescut efectivul de preoți militari și au fost elaborate două importante norme legislative – *Instrucțiuni provizorii asupra Serviciului religios în timp de pace și în timp de război*, în anul 1931, și *Legea pentru organizarea clerului militar*, 1937. Al treilea, Partenie Ciopron, este considerat ca cel care avut cele mai importante realizări: a revigorat instituția clerului militar prin creșterea numărului de preoți¹¹, prin desfășurarea activităților pe baza unui plan unitar urmărit cu fermitate, vi-

zite pastorale în toate garnizoanele ș.a.; a fondat și editat revista *Arma Cuvântului*, ca organ oficial al Episcopiei Militare. Pe timpul Campaniei din Est, Episcopul Partenie Ciopron a preluat și conducerea Episcopiei Hotinului cu sediul la Bălți.

În perioada participării României la cel de-al Doilea Război Mondial (1941-1945), preoții militari activi și cei mobilizați au însoțit trupele române în ambele campanii, de Est și Vest. Dintre datoriile curente ale acestora menționăm următoarele: îmbărbătarea la luptă; săvârșirea de slujbe atunci când condițiile acțiunilor militare erau favorabile; organizarea cimitirelor ostașilor căzuți în lupte, cu evidența datelor de identificare strict necesare – gradul, numele și prenumele, unitatea militară, data decesului, locul unde este mormântul, denumirea și locul cimitirului ș.a.; redactarea scrisorilor de înștiințare a familiei celui căzut la datorie e.t.c. *Dările de seamă*, întocmite de preoții militari evidențiază multiplele activități desfășurate pentru populația civilă: biserici și case de rugăciune curățate, amenajate și redade cultului; capele amenajate pentru cult; oficierea de slujbe și alte servicii – botezuri, masluri, prohodiri, împărtășiri, pomenirea celor decedați, molifte ș.a.

Rapoartele trimise Inspectoratului Clerului Militar, de către preoții militari activi, consemnează activitățile multiple și diverse desfășurate de aceștia; un număr impresionant de asemenea documente (258), au fost publicate¹². Revista Episcopiei Militare, *Arma Cuvântului*, a oglindit în paginile ei activitatea de adevați misionari a preoților militari pe Frontul de Est.

După tragicele evenimente de la 23 august 1944, România a intrat în sfera de influență a URSS. Transformările din întreaga societate românească au inclus și armata română. S-a trecut la implementarea sistemului sovietic, în acțiunea de realizare a Armatei Populare, considerată de tip nou. Aparatul politic introdus în armata română încă din mai 1945, a devenit aparat de partid, secție a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Acest aparat politic a supus Episcopia Armatei unui adevărat asediu în perioada 1945-1948. La puțin timp după proclamarea Republicii Populare Române (30 decembrie 1947) și abdicarea silită a Regelui Mihai I, Episcopia Armatei a fost desființată. Aceasta s-a făcut prin *Legea privind regimul general al cultelor*, din 4 august 1948.

Reintroducerea Asistenței Religioase în Armata Română (1994)

După evenimentele din anul 1989, se impune ideea revenirii la tradiție în privința asistenței religioase în armata română. Prezența preoților este tot mai des solicitată la momente din viața militarilor: depunerea jurământului, primirea Drapelului de luptă, Ziua Armatei, zilele armelor, aniversări, absolvirea cursurilor de noi promoții în instituțiile de învățământ militar.

La 1 ianuarie 1994, în Armata Română a luat ființă Compartimentul de Asistență Religioasă. Decizia Ministerului Apărării Naționale, prevedea și încadrarea acestuia (un ofițer și doi preoți), precum și funcționarea în cadrul Direcției de Cultură. La 11 octombrie 1995, între Ministerul Apărării Naționale și Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, s-a semnat Protocolul privind organizarea și desfășurarea asistenței religioase în Armata României. Compartimentul de Asistență Religioasă a devenit Secția de Asistență Religioasă.

Încadrarea cu preoți militari a unităților militare din armata română s-a făcut începând cu anul 1996, când a absolvit examenul de pregătire prima promoție de preoți militari.

În anul 2000, Guvernul României a emis *Ordonanța privind constituirea și organizarea clerului militar*³, cu următoarea structură: Cap. I, Dispoziții generale, art. 1-8; Cap. II, Organizarea clerului militar, art. 9-15; Cap. III, Îndatoririle și drepturile preoților militari; Cap. IV, Încetarea calității de preot militar; Cap. V, Dispoziții finale.

Din păcate, o Episcopie a Armatei, așa cum a fost și care și-a dovedit eficiența în perioada existenței ei (1921-1948), rămâne un deziderat. Asistența religioasă a militarilor Armatei Române continuă să fie asigurată de Secția de Asistență Religioasă a Armatei.

ICONOGRAFIE - din Aurel Pentelescu, Ionuț-Constantin Petcu, *Episcopii Armatei*

Române.., 2016, pp. 271, 275, 278, 281.

Preot profesor Constantin Nazarie, șeful Serviciului Religios al Armatei Române în anii 1916-1922.

Episcopul Justinian Teculescu (1865-1932), episcop militar (1922-1924).

Episcopul Ioan Stroia (1865-1937), episcop militar (1925-1937).

Episcopul Partenie Ciopron (1896-1980), episcop militar (1937-1948).

THE CHURCH AND THE ARMY.

THE INSTITUTION OF MILITARY CLERGY

IN THE ROMANIAN ARMY

IN THE 20TH CENTURY

The communication shows the evolution of religious assistance in the Romanian Army in 20th century. It is divided into three parts: religious assistance to the establishment of the Diocese Army (1921); Diocese Army and its activity up to demolition (1921-1948); reintroduction of religious assistance in the Romanian Army (1994).

Keywords: Diocese Army, military priests, military bishops, religious assistance

NOTE

1 Comisia Română de Istorie Militară.

2 Gheorghe Vasilescu, *Asistența religioasă în oastea Țării Românești în 1850-1870*, în vol. *Armata și Biserica*, coord. Ilie Manole, București, 1996, pp.132-135.

3 Înaltul Decret nr. 603, din 9 aprilie 1870, semnat de Domnul Carol I al României. Vezi și, Dumitru Stavarache, Florica Dobre, *125 de ani de la adoptarea primului regulament al preoților militari*, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 2, 1995, pp. 26-27.

4 *Biserica Ortodoxă Română*, anul IV, 1877-1878, pp.173-180.

5 Constantin Nazarie (n. 16 martie 1865, Grădișteea, com. Vultureni, Tecuci, d. 21 martie 1926, București), profesor de teologie. Despre activitatea lui există o literatură bogată, menționată de Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcuraru, *Dicționarul teologilor români*, ediția a doua, editura Enciclopedică,

București, 2002, p. 328. Pentru subiectul comunicării noastre, vezi Aurel Pentelescu, Ionuț-Constantin Petcu, *Preotul iconom stavrofor Constantin Nazarie (1865-1926), șeful Serviciului Religios al Armatei Române în Războiul pentru Întregirea Neamului*, în revista *Misiunea*, anul 2, nr. 2, 2015, pp. 52-63.

6 Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată în campania din 1916-1918*, București, 1920, 108 p.

7 Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fondul Inspectoratului Clerului Militar, Microfilme, rola 1521, cadrul 0100.

8 Ibidem, cadrele 0529, 9549, 0590, 0593, 0611, 0613, 0634, 0650, 0664, rola 1541, cadrele 0864, 0847, 0844.

9 Cel dintâi Inspector al Clerului Militar a fost numit protopopul dr. Vasile Saftu, la 10 decembrie 1921, dar decesul acestuia (6 aprilie 1922), nu a permis ca el să parcurgă etapele necesare: tunderea în monahism, ridicarea la rangul de arhimandrit, hirotonirea ca arhiereu, investirea regală, instalarea în scaunul episcopal.

10 2 aprilie 1924, *Regulamentul* a fost avizat de Sf. Sinod al B.O.R., iar la 16 aprilie 1924 aprobat de Consiliul de Miniștri, prin Jurnalul nr.783.

11 În anul 1937, la instalarea ca Episcop al Armatei, a lui Partenie Ciopron, Episcopia Armatei dispunea de 38 de preoți militari activi, ca la intrarea în Război, în anul 1941, numărul acestora să ajungă la 111. Cf Anuarului ofițerilor activi ai Armatei Române, în anul 1944 funcționau 102 preoți militari activi; diferența o face pierderile pe front (3 dispăruți și un decedat) și retragerile (5).

12 Gheorghe Nicolescu ș.a., *Preoți în tranșee, 1941-1945*, editura Europa Nova, București, 2000, 392 p.

13 Monitorul Oficial nr. 436, din 3 septembrie 2000.